

Κι όμως η πτώση ενός «τσάρου» μπορεί να είναι και πτωχόρισμα...

του Βαγγέλη Γιαχνή

Σε μια αποστροφή της εκτίμησης των εκλογικών αποτελεσμάτων του '81, ο κ. Παπανδρέου είχε πει ότι «η κρίση επιτάχυνε την έλευσή μας στην εξουσία». Θεωρώντας ότι κατείχε τη μαγική λύση στα χέρια του, έβαλε σ' εφαρμογή την —κεύνσιανής έμπνευσης— οικονομική αρχή της «προσφοράς και της ζήτησης». Αύξησε το 1982 τους μισθούς και τα μεροκάματα και (προς τιμήν του) μείωσε την απόσταση ψαλλίδας μεταξύ των χαμηλόμισθων και υψηλόμισθων. Ωστόσο η αναμενόμενη και πολυπόθητη «τόνωση της προσφοράς» δεν ήρθε. Η παρηκμασμένη και γηραλέα εγχώρια βιομηχανική παραγωγή, βεβαρμένη με τις κοστολογικές αμαρτίες, δεν μπόρεσε ν' ανταποκριθεί στις σύγχρονες καταναλωτικές απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνίας. Το αποτέλεσμα είναι γνωστό, αλλά και οδυνηρό, καθώς οι αυξήσεις ρευστοποιήθηκαν σε «σκληρό» συνάλλαγμα, και διευρύνθηκε απελπιστικά το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου.

Οι προσπάθειες εξισορρόπησης της αλματώδους αύξησης των εισαγωγών, με μια αντίστοιχη αύξηση των εξαγωγών, οδήγησαν στην υποτίμηση της δραχμής. Αλλά και πάλι τ' αποτελέσματα της γενναίας υποτίμησης ήταν πενιχρά. Η έλλειψη συντονισμού της εξαγωγικής προσπάθειας, η πολυπλόκαμη συναρμοδιότητα και οι αλληλοσυμπλεκόμενες ενέργειες στη λειτουργία του Οργανισμού Προώθησεως Εξαγωγών (ΟΠΕ), εξουδετέρωσαν όλα τα πλεονεκτήματα που εμπεριέχονταν στην υποτίμηση και στην αποδέσμευση της δραχμής από το δολάριο. Ο εξωτερικός δανεισμός απέμεινε ο μόνος ανοιχτός δρόμος για την κάλυψη των διαρκώς αυξανόμενων ελλειμμάτων στα ισοζύγια. Αργότερα, ο «ετεροχρονισμός» του '83, ενώ βοήθησε στην εξοικονόμηση κάποιων πόρων για το δημόσιο, απέδειξε ωστόσο ότι το κόστος της βιομηχανικής παραγωγής δεν εξαρτάται και τόσο πολύ από την αύξομείωση του εργατικού ημερομισθίου. Το κόστος παραγωγής σε συνθήκες μονοπωλιακού ανταγωνισμού και στα πλαίσια μιας ανοιχτής οικονομίας, είναι κυρίως συνάρτηση του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και λιγότερο της εργασιακής αμοιβής. Αυτή η αλήθεια είναι πολλαπλώς επιβεβαιωμένη και αναμφισβήτητη καθώς αρκεί μια απλή σύγκριση της τιμής των ευρωπαϊκών προϊόντων με τα ομοειδή ελληνικά για να συναχθεί αβίαστα το συμπέρασμα ότι, παρά τις —σαφώς— μικρότερες παροχές που απολαμβάνουν οι Έλληνες εργαζόμενοι σε σύγκριση με τους Ευρωπαίους συναδέλφους τους, τα ελληνικά προϊόντα κοστίζουν πολύ ακριβότερα από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά. Αυτό σημαίνει ότι το πρόβλημα επανέρχεται στη βάση του. Δηλαδή στις επενδύσεις.

Η ΑΠΟΧΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ

Επενδύσεις με στόχο τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό αλλά και την ορθολογικοποίηση της κάθετης και οριζόντιας σχέσης, μεταξύ της πρωτογενούς και δευτε-

Η άδοξη πτώση του άλλοτε κραταιού «Τσάρου της οικονομίας» δεν έτυχε του προσήκοντος σχολιασμού και πέρασε μάλλον απαρατήρητη. Οι λόγοι που συντέλεσαν στην υποβάθμιση της σημασίας των αλλαγών στα οικονομικά επιτελεία είναι πολλοί. Σημαντικότερη αιτία, ωστόσο, είναι η έλλειψη σαφούς οικονομικής πολιτικής, τόσο στην παρελθούσα τετραετία όσο και στην αυγή της δεύτερης, που δεν επιτρέπει τον ευδιάκριτο διαχωρισμό των διαφορών ανάμεσα στον κ. Αρσένη και τους διαδόχους του. Παρ' όλα αυτά και επειδή οι αλλαγές των προσώπων που καταλαμβάνουν τους εξουσιαστικούς θώκους συνδέονται σχεδόν πάντα με τις πολιτικές διαφοροποιήσεις της κυβερνητικής εξουσίας, δεν είναι άνευ ουσίας η αναζήτηση και ο εντοπισμός των διαφορών της «πολιτικής Αρσένη» και της νέας οικονομικής πολιτικής, που ο κ. Παπανδρέου προτίθεται ν' ακολουθήσει δια μέσου του κ. Σημίτη. Και από την αρχή πρέπει να δούμε το δίλημμα που είχε θεθεί ήδη προεκλογικά από τον «υπερκομματικό» τεχνοκράτη, που συνεχίζει να υποδύεται το ρόλο του «κακού κλειδοκράτορα», κ. Χαλικιά και συνοψίζεται στο συβιλικό ερώτημα «σοσιαλιστικός μετασχηματισμός ή σοσιαλιστικός μονεταρισμός;». Χωρίς να πρωτοτυπούν τα επιχειρήματα Χαλικιά, είναι ωστόσο πειστικά, μιας και δεν υπάρχουν άλλα. Όταν λείπει η οικονομική πολιτική, η θέση της καταλαμβάνεται από τους «λογιστές», που φιλοδοξούν ν' αποτρέψουν την κατάρρευση και ν' αποσοβήσουν τη χρεοκοπία, με λογιστικές μανούβρες. Οι απλοϊκές προσθαφαιρέσεις στους δημοσιονομικούς συντελεστές προβάλλονται σαν «ανάγκεια» της οικονομικής κρίσης και συνοδεύονται, συνήθως, από ένα βερμπαλιστικό θεωρητικό «ρεαλισμό». Αυτές τις μέρες γινόμαστε μάρτυρες μιας ανελέητης επίθεσης «ρεαλισμού». Σοφολογιότατοι, επώνυμοι και ανώνυμοι, οικονομικοί —και μη— σχολιαστές, γράφουν «σεντόνια» ολόκληρα για τον απαράδεκτο νεοελληνικό καταναλωτισμό, τη συντεχνιακή οκνηρία των εργαζομένων και τη χαμηλή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα, επισείοντας τη «ρομφαία» των αμερικτανών κριτών των όσων θαπραχθούν στην δεύτερη τετραετία. Ισχυρίζονται ότι πρέπει άμεσα να γίνουν απλά μαθήματα πολιτικής οικονομίας —και μάλιστα από τον ίδιο τον πρωθυπουργό που διαθέτει το χάρισμα της πειθούς— για να μάθει ο ελληνικός λαός ότι χωρίς το κέρδος κανένας ιδιώτης δεν θα ενδιαφερθεί για επενδύσεις και συνακόλουθα δεν θα υπάρξει δουλειά για τους άνεργους. Μα τι συμβαίνει επιτέλους και γίνονται τόσο φοβερές «αποκαλύψεις» για πράγματα που ήταν ήδη γνωστά ακόμα και από τους προπάππους των πολιτικών, τούτης της καθημαγμένης αλλά και «φαιδράς πορτοκαλέας»;

ρογενούς παραγωγής, είναι η μόνη επιλογή. Ποιος θ' αναλάβει, όμως, τις επενδύσεις; Ποιος «ρискάρει» κεφάλαια σε συνθήκες γενικής κρίσης και αβεβαιότητας; Ιδού το ερώτημα. Η εγχώρια ιδιωτική πρωτοβουλία που καμώνεται ότι δεν επενδύει, γιατί τότε φταίει η «σοσιαλμανία του Παπαληγούρα» και τότε το «δυσμενές ψυχολογικό κλίμα των τριτοκοσμικών πειραμάτων» παρακάμπτει την αλήθεια και δημαγωγεί ανενδοίαστα. Αλλά για να καταδειχθεί η αλήθεια γύρω απ' το πρόβλημα των επενδύσεων, είναι σκόπιμο να ερεθίσουμε λίγο τη μνήμη των «θυμάτων του απονιχτικού κρατισμού» με μερικά απλά ερωτήματα.

- Μήπως δεν ήταν απεριόριστα ελεύθερη, σχεδόν αχαλίνωτη και ανεξέλεγκτη η χρηματοδότησή τους από τις τράπεζες;
- Αυτό δεν αποδεικνύουν οι εκατοντάδες χρεοκοπημένες «προβληματικές» επιχειρήσεις;
- Μήπως δεν ήταν σκανδαλωδώς απαλλαγμένοι από τις φορολογικές επιβαρύνσεις, που πλήρωνε και ο πιο φτωχός πολίτης της χώρας;
- Μήπως δεν είχαν διασφαλισμένη την υ-

ποταγή των εργαζομένων (δικτατορία, νόμος 330, και άρθρο 4 πρόσφατα);

● Τότε, γιατί όλη την προηγούμενη περίοδο, απ' το '73 μέχρι το '81, δεν έβαλαν ούτε μια νέα πόρτα, δεν αγόρασαν ούτε μια καινούρια μηχανή για τα εργοστάσιά τους;

Κι επειδή η αναμονή κάποιας απάντησης είναι ανώφελη, ενώ η κρίση καλπάζει και η βιομηχανία αναμένει τον διαχειριστή της, οι αποφάσεις πρέπει να είναι άμεσες, σταθερές και ξεκάθαρες. Νέοι βιομηχανοί δεν γίνονται εύκολα, ούτε είναι δυνατόν ν' αγορασθούν απ' το εξωτερικό, όπως γίνεται με τους ποδοσφαιριστές. Συνεπώς δεν μένει τίποτα άλλο από την ανάθεση της διαχείρισης των στρατηγικών κλάδων της βιομηχανίας στο δημόσιο.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Αλλά για να καταστεί αποτελεσματικός ο ρόλος του δημοσίου, θα πρέπει προηγουμένως να διερευνηθούν σε βάθος οι πραγματικές αιτίες που επέδρασαν ανασταλτικά στην επενδυτική λειτουργία του ιδιωτικού κεφαλαίου, για να θεθεί τέρμα

στην παραφιλολογία περί «κρατισμού και αντιπαραγωγικότητας της φυλής». Ο πολιτικός θόρυβος των βιομηχάνων δεν αίρει τη νομοτέλεια της δράσης ορισμένων ενδογενών αιτίων του καπιταλιστικού συστήματος. Η σοβαρότερη αιτία που «ροκανίζει» τους αρμούς του συστήματος είναι η ίδια η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Η διαρκής μεταλλαγή της σύνθεσης του κεφαλαίου, με τη διόγκωση του πάγιου και τη συρρίκνωση του μεταβλητού, προκαλεί την πτώση του ποσοστού κέρδους. Η μόνιμη λειτουργία της αρχής του ανταγωνισμού στο σύστημα, επιβάλλει τη συνεχή ανανέωση του τεχνολογικού εξοπλισμού, που απαιτεί όλο και περισσότερα κεφάλαια (αύξηση του πάγιου κεφαλαίου), ενώ παράλληλα η προηγμένη τεχνολογία αντικαθιστά προοδευτικά τον ανθρώπινο παράγοντα, προκαλώντας ανεργία, υπερπαραγωγή προϊόντων, αλλά και μείωση των κερδών, αφού τα κέρδη αντλούνται κυρίως από εκείνο το τμήμα του κεφαλαίου που αφορά τους μισθούς και τα μεροκάματα των εργαζομένων.

Είναι χρήσιμη μια συγκριτική ματιά στα στοιχεία που αφορούν τη «μειζονα βιομηχανία» και τη βιοτεχνία, που δημοσιεύθηκαν τον περασμένο χρόνο από την ICAP. Στο σύνολο των 2.624 βιομηχανικών επιχειρήσεων που θεωρούνται με τα ελληνικά δεδομένα «μεγάλες» (απασχολούν πάνω από 111 άτομα), έχουμε αρνητική αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων (-3,2%). Στις μικροεπιχειρήσεις, όμως, την ίδια χρονιά έχουμε μια θετική αποδοτικότητα (+2,3%). Παράλληλα, στις μεγάλες επιχειρήσεις παρατηρείται ότι τα πάγια κεφάλαια αυξήθηκαν κατά 50%, ενώ τα κυκλοφορούντα μειώθηκαν δραστικά σε απόλυτη αξία και σε τρέχουσες τιμές. Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων αποδεικνύει ότι η πορεία της αποδοτικότητας των κεφαλαίων είναι «φθίνουσα» για τη μεγάλη βιομηχανία, λόγω της ανατροπής της σχέσης του πάγιου και κυκλοφορούντος κεφαλαίου, ενώ οι μικρομεσαίες που διαθέτουν μικρό πάγιο κεφάλαιο (λίγες μηχανές) και μεγάλο κυκλοφορούν (πολλοί εργαζόμενοι), αντέχουν περισσότερο στην κρίση, παρουσιάζοντας και θετική αποδοτικότητα.

Βέβαια, δεν είναι μόνο αυτή η αιτία που συντελεί στην αποθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, αλλά είναι σίγουρα η πιο σημαντική. Σαν άλλες αιτίες που μπορούν ν' αναφερθούν — τελείως επιγραμματικά — είναι η διάρθρωση και δομή της ελληνικής βιομηχανίας, η ανεπαρκής εφαρμογή των μεθόδων (μάντζεμντ και μάρκετινγκ) για τη βελτίωση της οργάνωσης των επιχειρήσεων, η αύξηση των καυσίμων και των πρώτων υλών, η συνεχής διολίσθηση της δραχμής έναντι του δολαρίου, τα υψηλά επιτόκια των τραπεζικών δανείων κτλ. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συντελούν στη δημιουργία ενός κλίματος αβεβαιότητας για το ιδιωτικό κεφάλαιο και καθιστούν αμφιλεγόμενη την αποδοτικότητα των επενδύσεων. Γι' αυτό και τα όποια κίνητρα και οι όποιες τροποποιήσεις των νόμων «περί επενδύσεων», δεν είναι ι-

κανές να μεταβάλλουν τις διαθέσεις της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η ανάληψη της διαχείρισης των βασικών βιομηχανικών επιχειρήσεων, καθώς και της επενδυτικής πρωτοβουλίας για τον εκσυγχρονισμό της τεχνολογίας από το δημόσιο, πρέπει να θεωρείται αναπόφευκτη. Είναι βεβαίως εύλογοι οι προβληματισμοί που διατυπώνονται από ορισμένες πλευρές για τις δυνατότητες της σημερινής αρτηριοσκληρωτικής και αναχρονιστικής δημόσιας διοίκησης ν' ανταποκριθεί σ' έναν τόσο σημαντικό ρόλο, αλλά αυτό είναι ένα πολιτικό πρόβλημα και δεν πρέπει να οδηγεί στην απόρριψη μιας αναγκαιότητας, που απορρέει απ' τα ίδια τα πράγματα. Οι ρηξικέλευθες αντικρατικές κορώνες, όταν μάλιστα προέρχονται από ανθρώπους που έχουν ηθεύσει στην «επαναστατική πτέρυγα» της Αριστεράς, καταλήγουν σε κακόγουστη θεωρητική φάρσα, αφού ενισχύουν την αντιδραστικότερη οικονομική πολιτική «από αριστερά».

Είναι σίγουρο ότι η Αριστερά δεν μπορεί να μένει ικανοποιημένη από τα τραγικά αποτελέσματα του ιδιότυπου κρατισμού που κυριάρχησε στις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Ωστόσο, οι κρατικοποιήσεις στον «υπαρκτό σοσιαλισμό» δεν ήταν μια μηχανιστική οικονομική επιλογή, αλλά μέρος ενός πολιτικο-οικονομικού συνόλου με καθορισμένες παραγωγικές σχέσεις. Συνεπώς, οι μορφές της κρατικής παρέμβασης δεν πρέπει ν' απομονώνονται από το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο, τη διάταξη των κοινωνικών δυνάμεων και τις ισχύουσες σχέσεις παραγωγής. Με λίγα λόγια ένα πρώτο ζήτημα είναι η αναγνώριση της άμεσης παρέμβασης του δημοσίου στο «οικονομικό γίγνεσθαι» της χώρας και ένα δεύτερο ζήτημα είναι οι μέθοδοι που θα ακολουθήσουν στην εφαρμογή της παρέμβασης και κυρίως η μορφή που θα πάρουν οι κρατικοποιημένες επιχειρήσεις, στην παραγωγική πλέον διαδικασία. Αλλά σ' αυτό ακριβώς το σημείο εντοπίζονται και τα κενά της αριστερής πρότασης.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - ΑΡΣΕΝΗΣ

Ο Γ. Αρσένης, που γνώρισε από πολύ κοντά τη φύση και το χαρακτήρα της ελληνικής βιομηχανίας, έλεγε στην περσινή συνέλευση του ΣΕΒ «... η βιομηχανία δεν αντιλήφθηκε, ούτε στο παρελθόν, ούτε και τώρα, την ανάγκη προσαρμογής στα

σημερινά δεδομένα. Δεν έχει να επιδείξει δείγματα προσαρμογής. Ποια προγράμματα υποβλήθηκαν και δεν έγιναν δεκτά; Ποια τεχνολογία προτάθηκε και απορρίφθηκε;». Ενώ στις έξαλλες ιαχές των βιομηχάνων, απαντούσε «αφού δεν κάνετε αυγά, γιατί κακαρίζετε;». Οι εύστοχες παρατηρήσεις του Γ. Αρσένη, σκιαγραφούν σαφέστατα την εικόνα της βιομηχανίας, αλλά και τη συμπεριφορά των βιομηχάνων. Με βάση αυτή την κατάσταση και με δεδομένους τους πολιτικούς συσχετισμούς (σοσιαλδημοκρατική πολιτική, ισχυρή δεξιά και ανοργάνωτο λαϊκό κίνημα), έβλεπε κάποια διέξοδο της παρέμβασης του δημοσίου στην άμεση παραγωγή μέσα από τις «προβληματικές επιχειρήσεις». Παράλληλα, η πρόταση για την «κοινωνικοποίηση» των δημόσιων οργανισμών και επιχειρήσεων, αν και «σφραγισμένη» απ' την αντιλαϊκότητα του άρθρου 4, συμπλήρωνε τα βασικά στοιχεία μιας, περιορισμένης ασφαλώς, πολιτικής, που έτεινε, ωστόσο, στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του κράτους στην ελληνική κοινωνία.

Η αλλαγή του Αρσένη ήρθε ν' ανατρέψει αυτήν ακριβώς την οικονομική πολιτική. Είναι γνωστές οι αντιδράσεις του Διοικητού της Εθνικής Τράπεζας κ. Παναγόπουλου — που διερμηνεύει άριστα το πνεύμα των μετόχων της τράπεζας — στη χρηματοδότηση των προβληματικών επιχειρήσεων. Υπήρξαν, μάλιστα, ορισμένες καταγγελίες του Αρσένη που, εμμέσως πλην σαφώς, χαρακτηρίζαν τη στάση της Εθνικής Τράπεζας σαν μπουκοτάζ της πολιτικής για τις προβληματικές. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι το τρίτο πρόσωπο — πλην του κ. Αλευρά — που συνόδευε τον πρωθυπουργό στην τελευταία «μυστικιστική του τελετουργία» στην Κέρκυρα, δεν ήταν άλλο από τον κ. Παναγόπουλο. Η συνέχεια είναι, βέβαια, σ' ολόκληρο τον ελληνικό λαό, πασίγνωστη. Αυξήσεις, περικοπή δημοσίων δαπανών (μέχρι και 25% εικάζεται) αναζήτηση άλλων μεθόδων λειτουργίας της ΑΤΑ κτλ. Αλλά για όλα αυτά θα μας δοθεί η ευκαιρία να επανέλθουμε, καθ' ότι αναμένουμε με μεγάλο ενδιαφέρον την ομιλία του πρωθυπουργού στα εγκαίνια της ΔΕΘ όπου, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα διατυπώσει τις θεωρητικές αρχές του «σοσιαλιστικού μονεταρισμού».

Κλείνοντας, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε τη σκέψη ότι και η πτώση ενός «τσάρου» μπορεί να οδηγήσει σε πωγωρισμάτα...